Прегледни рад
811.163.41'367.62
811.111'367.62
https://doi.org/10.46793/LIPAR73.179S

Катарина Б. Субановић[1]
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Докторске студије из филологије, модул језик

ИНТЕРКУЛТУРАЛНА КОМУНИКАЦИЈА НА РАДНОМ МЕСТУ: РОДНО ОЗНАЧЕНЕ ЛЕКСЕМЕ ЗА НАЗИВЕ ЗАНИМАЊА, ЗВАЊА И ТИТУЛА У СРПСКОМ И ЕНГЛЕСКОМ ЈЕЗИКУ[2]

Предмет овог прегледног рада јесу родно означене лексеме за називе занимања, звања и титула у српском и енглеском језику. Основни задатак јесте пружање прегледа србистичке и англистичке литературе у погледу дате тематике ради упоређивања ставова и закључака у ова два језика. Консултована језичка грађа подразумевала је научне студије, академске дебате и новинске чланке, будући да дата тематика представља друштвени проблем на који се може указати интеракцијом научника (научне студије, академске дебате) и јавности (новински чланци). Методолошки поступак подразумевао је неколико корака. Први корак састојао се од креирања табеларних анотираних библиографија које су садржале следеће податке: наслов студије/чланка, предмет истраживања, методологију, информације о учесницима у истраживању или информације о корпусу, основне резултате, ограничења истраживања и закључак. Следећи корак подразумевао је селекцију релевантних делова за проблематику којом се бавимо и њихово укључивање у одговарајуће одељке овог рада. На крају смо, на основу анализираних студија, односно чланака, у српској и енглеској говорној заједници, извели закључак у погледу дате тематике. Основни резултати показују да се у оба језика чине активни напори за укидање сексистичког језика и родне неравноправности. Међутим, с обзиром на то да се српски и енглески језик разликују по типолошкој класификацији, третирање овог проблема врши се на различите начине. Сви закључци односе се искључиво на анализиране радове. Неопходна су детаљна и систематична емпиријска истраживања како би се уочени закључци могли сматрати правилом.

Кључне речи: интеркултурална комуникација, сексистички језик, политички коректан језик, родно означене лексеме, занимања, звања и титуле

1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Интеркултурална комуникација представља прилично младу научну област која је почела да се истражује непосредно након Другог светског рата. Ова дисциплина обухвата различите аспекте истраживања, а кључну улогу има изучавање идентитета, будући да идентитет

1 katarina.subanovic@filum.kg.ac.rs

2 Рад је настао у оквиру пројекта 178014 *Динамика структура савременог српског језика*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

представља спону између културе и комуникације. Наиме, кроз комуникацију са људима како из сопствене, тако и из других култура разумевамо свој идентитет, али га истовремено представљамо другима. Познавање сопственог идетитета од велике је важности за интеркултуралну комуникацију (Семовар, Портер 2003).

Идентитет се може проучавати са различитих становишта: са становишта старости, расе, етничке или верске припадности, сексуалне оријентације, док је за предмет овог рада релевантно изучавање идентитета са становишта рода. Родни идентитет је динамична категорија која је неодвојива од културе и интеркултуралне комуникације, будући да се род на различите начине поима у различитим културама. Како бисмо на одговарајући начин приказали како се родни идентитет конституише, неопходно је направити терминолошку дистинкцију између рода и пола. *Пол* је биолошка, унапред одређена разлика између жене и мушкарца и односи се на чињеницу да је неко рођен као мушкарац, односно жена. С друге стране, *род* јесте социолошка категорија која се односи на чињеницу да, рођени као мушкарци или жене, у својим културама и друштвима, одрастамо у складу са обрасцима друштва који су подложни променама (Савић 2009: 7).

На род као на социолошку категорију указује се од самог рођења особе и то на различите начине. Девојчицама се намеће розе, а дечацима плава боја. Затим, родна социјализација успоставља се и кроз интеракцију деце са родитељима, наставницима и вршњацима. У конструисању родног идентитета велику улогу играју и медији – у часописима и на телевизији виђамо беспомоћне жене код куће, а способне и моћне мушкарце на послу. У цртаним филмовима мушки ликови су активни и доминантни, храбри и агресивни, док су женски ликови субординирани, нежни и маргинализовани. У вртићу и основној школи, деца перципирају особе женског пола као учитељице, а особе мушког пола као директоре. Затим, у канцеларијама и фирмама жене обављају послове секретарица и рецепционарки, чиме се шаље порука да су дата занимања део женског идентитета. Као учесници у различитим друштвеним активностима, деца константно добијају поруке којим се утврђује њихово виђење и разумевање рода. Такве опсежне поруке које друштво шаље диктирају да жене треба да буду женствене – брижне, нежне, кооперативне, а мушкарци мужевни – одлучни, такмичарски настројени, независни (Вуд, Рајх 2003: 146; Мартин, Накајама 2010: 180–182).

Демократизација друштва противи се оваквој оштрој дихотомији између идентитета и улога мушкараца и жена и заснива се на обезбеђивању равноправности. Будући да су жене маргинализоване, њихова политичка борба одвијала се кроз низ женских удружења, која су спроводила активности за побољшање положаја жена, било кроз политички ангажман, било кроз формирање женских часописа или кроз синдикалне активности. Међутим, иако се видљивост жена широм света регулише законима, питање је како се она спроводи у пракси. Положај жена у

многим друштвима и културама није једнак положају мушкараца, мада су формални услови за једнакост обезбеђени. Као што је на самом почетку рада објашњено, корен овакве неравноправности лежи у прихваћеним друштвеним и културним обичајима који су у вези са понашањем жена и мушкараца, као и у предрасудама које се тичу поделе на традиционалне мушке и женске улоге и наводној супериорности једног и инфериорности другог пола. Овакве друштвене конструкције узрок су сексизма у свим областима, посебно у јавној сфери (Беговић 2016: 61–63).

У складу са представљеном проблематиком, покушаћемо да истражимо на које се начине унутар две различите културе – србистичке и англистичке – испољава и третира проблем сексистичког језика и то у области лексема за занимања, звања и титуле. Дата тематика изазвала је бројне реакције у јавности и у научним круговима. Пошто представља актуелно питање у нашем друштву, заслужује подробно разматрање.

2. ПРЕДМЕТ, ЦИЉЕВИ И МЕТОДОЛОГИЈА

Предмет овог рада су, дакле, родно означене лексеме за занимања, звања и титуле у енглеском и српском језику. Разлог за одабир ове тематике у вези је са језиком и говором који су родно дискриминативни: родно (не)означене морфеме могу бити узрок сексизма у разноврсним сферама (поготово јавној), а сексизам утиче на поимање родног идентитета. У језицима попут енглеског, немачког, норвешког, итд. установљена су нормативна правила којима се уређује родно осетљива употреба језика и то након тридесет година залагања. У српском језику такав пут предстоји у јавној и службеној употреби, посебно у медијима. Стога ћемо у овом раду настојати да допринесемо датој проблематици тако што ћемо покушати да представимо досадашња залагања у српском језику и упоредити их са општеприхваћеним ставовима у енглеском.

У различитим водичима[3] за употребу родно осетљивог језика истиче се чињеница да је језик делатност помоћу које повећавамо знање и мењамо сопствену свест и не само да одражава процесе присутне у ранијим етапама развоја друштва, већ и антиципира промене у друштву. Из тог разлога, сматра се и моћним оружјем и због тога је неопходно да га прилагодимо новим идејама, а оне се тичу родне једнакости. Из наведеног можемо закључити да не треба да чекамо готова језичка решења неког тела задуженог за језичка питања, већ их и сами можемо понудити.

Поред научних радова, као језичку грађу користили смо и академске дебате и новинске чланке будући да тема овог рада представља друштвени проблем који се може решити интеракцијом теоретичара језика, затим оних који га у пракси примењују (особе у издавачкој делатности, лекторским и преводилачким службама), као и оних који га непосредно употребљавају у различитим говорним ситуацијама (Савић,

3 О водичима ће више речи бити у одељку 3. *Родно означене лексеме у србистичкој литератури*.

Стевановић 2019: 10). Методолошки поступак састојао се из неколико корака. Први корак представљао је креирање табеларних анотираних библиографија које су садржале следеће податке: наслов рада/чланка, предмет истраживања, методологију, информације о учесницима у истраживању или информације о корпусу, основне резултате, ограничења истраживања и закључак. Следећи корак подразумевао је селекцију релевантних делова за проблематику којом се бавимо и њихово укључивање у одговарајуће одељке овог рада. На крају смо, на основу анализираних студија, односно чланака у српској и енглеској говорној заједници, извели закључак у погледу дате тематике. Неопходна су даља детаљна и систематична емпиријска истраживања како би се уочени закључци могли сматрати правилом.

3. РОДНО ОЗНАЧЕНЕ ЛЕКСЕМЕ У СРБИСТИЧКОЈ ЛИТЕРАТУРИ

У складу са тематиком коју у нашем раду разматрамо, од изузетно велике важности јесте термин *родно осетљив језик*. Родно осетљив језик је термин којим се показује тежња да језик помогне у остваривању људских права када су у питању особе мушког, односно женског пола. Родно осетљив језик спада у део проблематике који зовемо *политички коректан језик/говор*, а тиче се захтева датих у Декларацији о људским правима: нико не може бити дискриминисан помоћу језика (Савић 2009: 7).

Употреба родно осетљивог језика је, дакле, важан показатељ родне равноправности. У погледу родно означених лексема у српском језику постоје два опречна става. Први заступају лингвисти који креирају језичку политику и планирање у нашој земљи. Они најчешће пропагирају став да се употребљавање родно равноправних термина по сваку цену, па и тамо где поједине лексеме нису у широј употреби језичке заједнице, сматра насиљем над језиком (Пипер 2009), као и примером родне неравноправности, јер се на такав начин спречава стварање општих појмова (Радић 2010). Ова струја научника *лингвистичком истином* сматра то да мушки граматички облик представља неутрално обележје неког основног лексичког значења, да функционално и семантички служи, у конкретном случају нашег рада, само као ознака имена одређеног занимања, звања, титуле и сл. Штавише, облике женског рода (нпр. *професорка*, *докторка*) сматрају колоквијалним (Терзић 2006).

Поред острашћених изјава у српској штампи (Петровић 2019; Кљајић 2007; Терзић 2006), пажњу су привукле и изјаве жена на високим државним и друштвеним функцијама. На пример, др Сандра Рашковић-Ивић изјавила је да назив занимања не чини њен женски идентитет. Она сматра да је вештачко инсистирање на чињеници да се од сваке именице формира и облик женског рода „силовање језика". Вида

Петровић-Шкеро[4], која је у тренутку изјаве обављала функцију председнице Врховног суда Србије, наглашава да се фокусира на то да свој посао обавља професионално и да не размишља о томе да ли је неко зове *судија* или *судиница*. Дакле, ови стручњаци сматрају да инсистирање само једне групе жена, окупљених око покрета борбе за женска права, на феминизацији именица из категорије *nomina agentis*, најчешће мимо лингвистичких принципа и језичке праксе није оправдано. Штавише, потврђује се и став из литературе (Филиповић 2011) да жене, када постану део јавне друштвене елите, избегавају родно осетљиву употребу назива занимања, звања и титула, из страха да тиме не ставе у други план своје професионалне успехе.

Други став заступају социолингвисткиње и невладине организације који се боре за људска права и родну равноправност. Наиме, они сматрају да језик у сваком тренутку мора да осликава промене у друштву и да се родно осетљиви термини и конструкције морају доследно употребљавати кад год је то могуће. Употребу форме мушког граматичког рода за професије и титуле које обављају жене ова група научника сматра дискриминацијом[5] према полу. Као предлог за отклањање сексизма према женама препоручује се употреба форми женског рода, јер би на тај начин језик одражавао политичку коректност и залагање за укидање дискриминације. Овакво залагање сматрају оправданим будући да велики број жена заузима одговорна места у многим професијама и у друштву уопште. Као основни аргумент против употребе форми мушког рода наводе да ће на тај начин жена остати невидљива у друштвеној и политичкој сфери, а то поткрепљује патријархално схватање жене у друштву (Савић 2004: 4). Према њиховом схватању, управо би употреба родно осетљивог језика подстакла промену у патријархалном обрасцу који би се заменио другим обрасцем, родно сензибилним (Беговић 2016).

Будући да је српски језик синтетички језик, његове именице, заменице, придеве, неке бројеве, као и одређене глаголске облике одликује категорија граматичког рода, која се изражава додавањем низа инфлексионих суфикса. Када је означавање професија или титула жена у друштву у питању, постоји низ моционих суфикса помоћу којих се именице у женском граматичком роду деривирају. Неки су изразито продуктивни, нпр. *-ица* (*посланица*); *-ка* (*докторка*), *-киња* (*првакиња*), *-уша* (*спонзоруша*) (Ђорић 1982; Ајцановић 2008). Одређена заимања и титуле одликују се дуалним облицима, нпр. *докторка/доктрица*, *шефица/шефовица*, *деканка/деканица* (а некада чак и *деканеса*). С обзиром на то да у српском језику постоји могућност да се граматичким

4 Ове изјаве преноси Терзић (2006) за Политику.

5 Неки лингвисти (нпр. Тешановић 2006) сматрају да реч *дискриминација* у овом контексту није прихватљива, већ да је адвекватан термин *традиција у језику*. Традиционални облици (они у мушком граматичком роду) у вези су са историјским, верским, културним факторима, као и временима када је постојала изражена диференцијација занимања.

средствима посебно обележе занимања која обављају жене, група научника и лингвиста који заступају равноправну употребу именица како мушког, тако и женског рода, најчешће се баве питањима *како* и *када* такву граматичку могућност наши говорници користе у конкретним говорним ситуацијама.

У нашој теорији и пракси овим питањем највише се бавила лингвисткиња и професорка емерита Свенка Савић. У свом теоријском раду, Свенка Савић (1995) показује како се истраживања о језику и полу на временској оси могу представити у оквиру три временска периода. Седамдесетих година прошлог века централна теорија била је теорија недостатака (енгл. *deficit theory*) према којој се за неку језичку појаву која је установљена код мушкараца везује одсуство исте појаве код жена. Дакле, у овој теорији особине језика жена проучавале су се у односу на језик мушкараца који је доминантна норма језичког понашања. Затим, осамдесетих година јављају се критике радова насталих у оквиру теорије недостатака. Јавља се нови приступ – теорија различитости (енгл. *difference theory*) према којој се разлике у језику жена и мушкараца тумаче као последица различите социјализације дечака и девојчица у нашој цивилизацији. Трећи временски период, који се везује за деведесете године (када је, уосталом, и настао рад С. Савић), бави се преиспитивањем приступа насталих током прва два временска периода. Такође, у оквиру овог периода, предлаже се расправа о особинама језика и говора жена и мушкараца који су везани за активност у датом контексту. Стога се говори о теоријама активности. Нови оквир наглашава и значај друштвене моћи као инхерентног дела сваке појединачне говорне ситуације (енгл. *social power theory*). Због тога се говор анализира као средство којим се гради друштвена структура.

Поред прегледних, за тематику овог рада везује се велики број емпиријских истраживања. Први покушај да се у оквиру институције Филозофског факултета сагледају проблеми институционалне употребе назива за занимања и титуле на факултетима у Новом Саду и Загребу спровела је Свенка Савић (1981), а као средство за прикупљање података користила је анкетни упитник. Ово истраживање показало је да се и у Новом Саду и у Загребу доминантније у мушком роду користе она занимања и титуле која означавају већу друштвену моћ (нпр. *декан*, *ректор*, *директор*). Штавише, истраживање је потврдило да на одабир женске, односно мушке форме утиче и тип ситуације. Више је форми женског рода за особе на које се позива и нису присутне током разговора (евокација), него оне у директном обраћању или представљању женске особе другима. Овај рад је покренуо и дискусију која се тиче постојања дублетних форми за исто занимање, а последица су посебних семантичких нијанси у зависности од афективних фактора говорника. Овим проблемом Свенка Савић позабавила се у каснијим истраживањима, о чему ће више речи бити у наставку рада.

Наредно истраживање ове врсте спровела је Светлана Берисављевић (1986) и то у једној банци. Намера ауторке била је да добијене резултате упореди са већ постојећим резултатима у литератури (првенствено са резултатима Свенке Савић). Њено истраживање потврдило је да на испитанике утиче место које одређена титула има у хијерархији радних места. Испитаници су вишу титулу повезивали са мушким граматичким родом што је, према речима ауторке, социолошки феномен. Разлози језичке природе за навођење занимања у мушком роду тичу се значења и дужине, односно комплексности лексеме. Поред ових, ауторка наводи и потенцијалне психолошке разлоге, а тичу се тога кога су испитаници имали на уму приликом одговарања на питања, афективног става према истој форми у женском роду или према особи која ту функцију врши, као и према равноправности полова уопште. Међутим, оно што ово истраживање разликује од претходног је да тип ситуације није утицао на већу или мању фреквенцију употребе форми женског рода за обележавање звања и титула у специфичној радној организацији као што је банка.

Истраживање новијег доба (Видановић 2017) показало је да су тенденције уочене осамдесетих година прошлог века и даље актуелна појава у нашем друштву. Основни циљ овог истраживања била је анализа родно равноправних лексема за означавање занимања, звања и именовања у административном стилу. Анализирана језичка грађа подразумевала је извештаје, предлоге и одлуке стручних Већа Универзитета у Крагујевцу у свим областима. Резултати су показали да у административном стилу постоје устаљене конструкције, као и да се мовирани фемининум ретко јавља. Наиме, извесне лексеме јавиле су се у женском роду, што свакако показује мали помак у коришћењу родно равноправних облика. С друге стране, чињеница да се ниједна лексема у множини није јавила у паралелном облику, тј. у женском и мушком роду истовремено, илуструје снагу језичке економије, али и чињеницу да се мушки род и даље сматра генеричким. Ауторка наводи да разлог овакве језичке праксе треба потражити у екстралингвистичким факторима. Такође, ауторка очекује да ће се употреба родно равноправних лексема у српском језику интензивирати, али да се на основу добијених резултата системска решења овог питања не могу очекивати у ближој будућности.

Један од потенцијалних разлога овакве употребе лексема за означавање звања, занимања и титула може бити у вези са стереотипним веровањем да су лексеме изражене у мушком граматичком роду формалне. Рад у организацијама као што су факултети и банке одликује формални контекст. Такође, тврдња у литератури да административни стил показује највећи отпор према употреби женских облика за означавање занимања, звања и титула може бити резултат тога да се административни стил повезује са формалним контекстима и језичким ситуацијама.

Поред истраживања у овим институцијама, од изузетне су важности и радови који се баве проблематиком нестандардизованог родно осе-

тљивог српског језика и који нуде елементе за дијалог за будуће процесе нормирања. Један од таквих радова јесте рад Свенке Савић (2011) који износи предлог о употреби родно осетљивог језика за чинове жена у војсци. Ауторка напомиње да је за превазилажење тренутне ситуације (где се родно осетљив језик најчешће не употребљава) неопходно да се у дискусију, поред лингвиста и србиста, укључе и други актери који могу да допринесу промени ситуације и подстакну употребу родно осетљивог језика у војсци. Поред тога, ови стручњаци могу пратити остваривање употребе родно осетљивог језика, затим могу уочавати извесне потешкоће које се јављају приликом тог процеса, могу предлагати нова решења и изнова преиспитивати предложену норму. Ауторка наглашава да су дати процеси неопходни, будући да је стандардни језик нормиран, да се њиме служи образована елита, да је процес нормирања трајан и да није могуће да се заврши на једном предлогу. На тај начин би језичка употреба могла да рефлектује друштвену стварност с обзиром на то да се значајан број жена већ налази на одговарајућим позицијама моћи у хијерархији војске (али и у другим хијерархијски устројеним институцијама).

Од суштинског значаја у овом раду јесу препоруке за нормирање употребе облика женског рода које се дају у форми правила и питања. Будући да се дате препоруке могу применити на све сфере у којима постоји употреба сексистичког језика, као и да одражавају напоре српских стручњака за успостављање демократизације односа и полова, у раду их представљамо.

Прва препорука налаже да се граматичко правило за грађење реченице у српском језику (субјекат и предикат морају се слагати у лицу, броју и роду) мора поштовати. Затим, налаже се доследна употреба форме женског рода за титуле, занимања и звања где год је то могуће. Ауторка потом сугерише мењање стечених навика у језику, јер је језик „одвика" колико и навика. Предлаже се и употреба паралелних форми (нпр. *студенти и студенткиње*) приликом реферирања на оба пола. Ауторка, такође, налаже креативно коришћење форми родно осетљивог језика приликом обликовања текста, као и избегавање скраћеница за титуле и занимања жена. Уколико је у дискурсу (како писаном, тако и усменом) реч о брачном пару, предлаже се навођење пуне идентификације за сваку особу посебно, односно избегавање идентификације жене према брачном статусу. На крају, приликом превода на српски језик са неког страног језика, предлаже се примена наведених правила.

Будући да су, према речима ауторке, дате сугестије најчешће пропраћене питањима оних који желе да их непосредно примене, она у свом раду пружа одговоре у виду савета како би свима понудила могућност за самостални одабир и за креативну употребу језика у почетној фази нормирања. На пример, уколико постоје дублетне форме за исто занимање, звање или титулу (проблем на који смо указали раније у раду), ауторка саветује форму која одговара датој језичкој инситутцији, јер у различитим деловима Србије постоји различита дистрибуција

наставака. Затим, када постоји проблем формирања облика женског рода од именице мушког рода за означавање носиоца неке титуле или занимања, предлаже се употреба синонима (нпр. *писац* // *списатељица*, *књижевница*, *ауторка*, итд.). Дакле, у датим ситуацијама треба се руководити креативном језичком интуицијом говорника језика. Једна од недоумица која може да се јави тиче се питања шта чинити уколико је дати креативни облик већ резервисан за неки други појам у језику (нпр. *разводница* – војни чин; занимање у некој организацији). Међутим, у раду се тврди да речи углавном имају више значења и да се из језичког окружења јасно уочава семантичка реализација дате лексеме. Затим, уколико облик женског рода занимања има негативно значење, саветује се употреба синонима којим се неутралише негативна конотација (нпр. уместо *проститутка*, саветује се употреба термина *сексуална радница*). Ако се суочавамо са потешкоћама језичке природе (а које се тичу комплексности саме лексеме, нпр. *оториноларинголошкиња*), постоји прихватљива могућност која укључује употребу лексеме у мушком роду, нпр. *оториноларинголог Јелена Јовановић*. Поред ових, у обзир су узете и вишесложне синтагме (нпр. *старија водница 1. класе*) за чију употребу се предлаже навођење свих чланова синтагме у женском роду. На крају, синтаксичка позиција лексеме у реченици не би требало да утиче на употребу женског рода онда када се титула, звање или занимање односе на жену (нпр. *Премијерка Бразила говори посланицима*; *Наташа Мићић је председница*; *Бразил је добио председницу*) (Савић 2011: 49–52).

У *Водичу за употребу родно осетљивог језика у јавној управи у Србији* (2019) тврди се да је наведене предлоге потребно применити у правилнику о систематизацији радних места у оквиру радног и службеног простора у институцијама локалне самоуправе. Такође се препоручује да се на вратима канцеларија у женском роду напишу називи занимања и титула за жене које та занимања и титуле имају. У јавним конкурсима за слободна радна места неопходно је јасно ставити до знања да се конкурси расписују за оба пола, а у случају конкурса за радна места која се генерално перципирају као мушка, важно је нагласити да се посебно охрабрује учествовање жена. У разговору лицем у лице, као и у текстовима записника, формулара и саопштења за јавност доследно користити родно осетљив језик. На крају, потребно је наведене предлоге применити и у подацима на сајту локалних управа (Савић, Стевановић 2019: 68).

У овом контексту ваљало би споменути и *Водич за промоцију и прихватање родно-сензитивног језика у Србији, Косову и Албанији: препоруке и досадашња пракса* (2016) који је приредила Ивана Стошић, затим *Приручник за употребу родно осетљивог језика* (2019) ауторки Христине Цветичанин Кнежевић и Јелене Лалатовић, као и одлуку Одбора за стандардизацију српског језика (2018) која се тиче начина именовања занимања и титула женских особа. Ивана Стошић (2016) у приручнику читаоце првенствено упознаје са релевантном терминологијом која се тиче језика, његових функција и родне равноправности. Потом, абецедним редосле-

дом, нуди списак занимања и то облике за мушки и женски род, као и алтернативна решења (нпр. *агент – агенткиња – агентица*). *Приручник* се може рашчланити на три целине. Прва целина посвећена је разумевању значаја језика за обликовање света који нас окружује. У другом делу ауторке нуде практичне смернице за употребу родно осетљивог језика, док се у трећем делу налази глосаријум занимања, звања и титула жена. У *Приручнику* завршну реч има Свенка Савић која у свом есеју *Језик као наша пратећа сенка* разматра важност употребе родно осетљивог језика, као и предуслове за успостављање модерног друштва које почива на начелима једнакости, правичности и демократије. У погледу одлуке Одбора за стандардизацију српског језика, истиче се да је питање употребе занимања, звања, титула, функција и достојанства када је реч о женским особама не само прагматички, већ и граматичко-лингвистички проблем. Наиме, дата тематика сматра се особито проблематичном када се родно означене лексеме за именовање занимања, звања и титула добијају творбеним поступцима преобликовања именице мушког рода у женски граматички род. У складу са тим, у одлуци се разматрају граматичко-творбене могућности образовања именица типа *nomina agentis* као језичког знака за обележавање и разликовање особа природног женског рода, те релевантне друштвене потребе за таквим разликовањем и именовањем. Научни радови, приручници и одлуке показују да се у српској култури и језику овај проблем уочио и да постоје активни напори у науци да се дискриминација укине или сведе на минимум.

Велики је број радова који проблематику родно означених лексема и родно сензитивног језика повезује са медијима. Дато стање ствари не изненађује, имајући у виду значај медија у формирању јавног мњења. У радовима ове врсте наглашава се став да све док се медијски не подрже принципи родне равноправности, не може се достићи равноправност у овој области. Наиме, уколико у медијима нису видљиве високообразоване жене које суверено говоре о теми о којој се расправља, еманципација од патријархалног стереотипа ће се спорије одвијати и жене ће много теже постајати ауторитети. Како би се побољшао положај жена у политици и друштву, неопходно је утицати на смањивање предрасуда и стереотипа о женама у медијима и промовисати жену као равноправну учесницу политичких и друштвених процеса. Самим тим, оваква истраживања од великог су значаја за предмет нашег рада, јер указују на квантитет и квалитет представљања жена у медијским садржајима, што може бити показатељ родне равноправности.

У свом раду Савић (1998), чији је предмет истраживања био управо приказ жене у штампаним медијима и то са посебним фокусом на називе за занимања и титуле, долази до неколико занимљивих закључака. Прво, када формом мушког граматичког рода упућују на особу женског пола у наслову, аутори најчешће изражавају позитиван став према особи о којој даље у тексту пишу. Са друге стране, уколико се у наслову појави форма женског рода за титулу или занимање, аутори текстова

најчешће изражавају негативан став према женској особи о којој пишу. Ауторка наглашава да се дата тенденција посебно уочава онда када се настоји да се омаловажи женска особа на високој управној, партијској или политичкој функцији у актуелној власти или опозицији. Она такође апелује да избегавање полне дискриминације мора бити надређено политичкој борби између владајуће и опозиционе стране, а као могуће решење предлаже доследну употребу форми женског рода. На тај начин, сматра ауторка, неће постојати могућност да аутори у својим изборима посегну за формом којом могу да манипулишу, јер се тада форма мушког рода неће везивати за уважавање и оно што је добро.

Овај став потврђује се и у новијој литератури (Момчиловић 2012; Беговић 2016). Момчиловић (2012) се, у свом раду, бави истраживањем приказа жена у недељницима у току предизборне кампање. Долази се до закључка да мушкарци доминирају као саговорници, као и да се мизогинија имплицитно провлачи кроз текстове појединих аутора (пре свега мушкараца). Међутим, у истраживању се уочава и позитиван помак, а тиче се употребе родно осетљивог језика. Ауторка сматра да је то резултат дугогодишњег рада активисткиња за родну равноправност.

До сличног закључка долази и Бојана Беговић (2016) која испитује употребу родно осетљивог језика и приказ жена у штампаним медијима у Србији. Она, такође, показује да изузетно мали број текстова у први план истиче особу женског пола. Ипак, њено истраживање уклапа се једним делом у резултате раније објављених истраживања у погледу позитивног искорака у употреби родно осетљивог језика. Беговић (2016) не искључује могућност да је то резултат чињенице да је истраживање рађено у политичким текстовима где је свест о родној равноправности на вишем нивоу него у осталим областима. Закључује се, на основу овог рада, да су се новинари и новинарке, највероватније под утицајем образовања и рада на подизању свести, извештили да користе родно осетљив језик, али и да је свест о жени као „мање важној" фигури у погледу друштвених питања и даље присутна и дубоко укорењена.

Када је употреба родно сензитивног језика у штампаним медијима у питању, потребно је размотрити и ставове заговорника идеје да је употреба мушког граматичког рода као генеричког сасвим прихватљива и да не доприноси дискриминацији према полу. На пример, Петровић (2019) са критичког становишта, разматра употребу извесних социјалних фемининатива, посебно се осврћући на примере *судиница* и *архитекткиња*. Аутор наводи да потреба за коришћењем датих лексема није оправдана будући да су „оригинални називи" *судија* и *архитекта* именице женског граматичког рода и да се једнако могу употребити приликом реферирања на особе мушког и женског пола. Међутим, приликом расправе о алтернативним називима појединих занимања (нпр. *суткиња* или *тужитељка*), као и промени семантичког садржаја неких речи (нпр. *судиница*), аутор сматра да је боље решење вратити стару, већ постојећу реч и дати јој ново значење. Конкретно, значење речи *судија*

према Речнику Матице Српске (1987) гласило је 'жена судије', док се у новом издању Речника (2007) дата лексема не наводи. Аутор, дакле, тврди да је у овом случају знатно боље решење вратити реч *судиница* (уколико се инсистира на формирању лексеме женског рода) са новим значењем, 'жена судија', него лексеме позајмљивати из хрватског језика (нпр. *суткиња*, *тужитељка*). Такође, аутор се не слаже са предлогом да се испред употребе занимања употреби именица *жена*, на пример, *жена психолог*. Главни аргумент против ове идеје тиче се језичке економије.

На крају, Кљајић (2007) у својој новинској причи преноси изјаву коју је дао професор Фекете – „језик не даје увек могућност да се мушки граматички род преобликује у женски (*купац*, *рудар*, *младожења*, *удварач*)". Самим тим, Фекете наводи да проблематику треба препустити спонтаној језичкој пракси, а лингвистима и меродавним лингвистичким институцијама треба препустити оцену нормативне ваљаности створених речи.

Део рада посвећен прегледу литературе за српски језик у погледу на дату тематику закључићемо радом који за циљ има испитивање генералног става испитаника према коришћењу и стандардизацији родно означених лексема за занимања, звања и титуле (Грубор 2014). Ово истраживање показује занимљиве резултате. Првенствено, закључује се да су мишљења на задату тему подељена и да је генерални став прилично неуједначен. Ауторка показује да велики део испитаника припада култури стандардног језика који сматра да нове изведенице за именовање занимања, звања и титула „кваре језик", „нису у духу српског језика" и „једноставно не звуче" (Грубор 2014: 120). Многи испитаници такође сматрају да „промене долазе споља" и да такви екстерни чиниоци негативно утичу на српску културу и деградирају српски језик. Део учесника у студији сматра да не постоје лингвистички разлози за промене, јер постоје „неутрални облици" који, иако су у мушком граматичком роду, представљају „семантички неутралне садржаје" и не односе се искључиво на особе мушког пола (Грубор 2014: 121). Такође се показује да велики део узорка, и то махом женског пола, верује да су иницијатори промена феминисткиње које наводно заговарају интересе женске популације, док у ствари заговарају сопствене интересе. Оне такође сматрају да се „форсирањем" равноправности постиже супротан ефекат и концепт равноправности не доводе у везу са језичким променама.

Дакле, ауторка закључује да највећи број испитаника припада култури стандардног језика. Међутим, истраживање је показало да се родно равноправне лексеме за именовање звања, титула и занимања употребљавају у неформалном контексту, тако да је само питање времена када ће ући у званичан регистар српског језика. На крају, ауторка примећује драстичну промену у односу на ранија времена и сматра да заговарање неутралних именица чији су носиоци особе мушког пола није у складу са духом модерног времена. Употребом неутралних именица занемарује се природни развој језика који намећу друштвене и културолошке промене.

4. РОДНО ОЗНАЧЕНЕ ЛЕКСЕМЕ У АНГЛИСТИЧКОЈ ЛИТЕРАТУРИ

У англистичкој литератури се, такође, заступа став да употреба сексистичког језика за последицу може имати невидљивост жене у различитим друштвеним сферама – у штампи (Калдас-Кутлард 1995), религији (Милер, Свифт 1976), образовању (Леви 1995) и слично. Као и сваки језик, енглески такође може послужити као средство за исказивање родне неравноправности и политички некоректног говора. Међутим, датој тематици не приступа се из истог угла као у српском језику – радови на ову тему јесу разноврсни, али примат имају истраживања из домена психологије и социологије. Разлог за овакво стање ствари покушаћемо да објаснимо у овом одељку рада.

Проблем сексистичког језика и родно обележених лексема био је тема многих академских дебата. У једној таквој дебати, о којој пише Катлер (2015), професорка Делис Снајдер објашњава како су се педесетих и шездесетих година прошлог века у Америци огласи за посао намењени женама штампали засебно од огласа за посао намењених мушкарцима. У складу са тим, називи за занимања, звања и титуле били су ограничени само на један пол. На пример, занимања попут *grillman* и *salesman* јављала су се у огласима мушких послова, док су се занимања попут *laundress* и *stewardess* јављала у женским.

Међутим, захваљујући особама окупљеним око покрета борбе за женска права и феминизму другог таласа, уочене тенденције почињу да се мењају. Жене постају видљивије на професионалном плану, те се поставља питање да ли сексистички називи занимања (нпр. *salesman*) имплицирају да жена не би требало да обавља дати посао. Снајдер тврди да су родно неравноправне лексеме савршен пример тога како језик ствара ограничења и подстиче настанак и развој стереотипа. Као последица таквог обрасца мишљења, речи које се повезују са женским полом карактеристичне су за домен породице, дома и секса. Снајдер сматра да се променама у језику утиче на перцепцију занимања и тога ко може да их обавља. Као предлог за дате промене она наводи инсистирање на родно неутралним лексемама (нпр. *firefighter* уместо *fireman*, али и *actor* уместо *actress*), или креирање мушких и женских облика за називе занимања (нпр. *chairman* и *chairwoman*, односно *chairperson*). Снајдер, такође, наводи и негативне стране увођења женских лексема, а тичу се инфериорне или негативне конотације коју ове лексеме након одређеног времена развију. Међутим, ауторка дискусију закључује ставом да су промене у језику најчешће несистематичне и да их је немогуће предвидети, али да се неке промене ипак законом могу донети и усвојити.

Берн (2016) о овој проблематици пише за *Гардијан* преносећи став професора емеритуса Џудита Бекстера. Наиме, Бекстер сматра да језик не само да одражава нашу културу, већ је и конструише. Он, као и многобројни експерти у пољу примењене лингвистике, тврди да

је неопходно да се инситира на родно неутралним лексемама у погледу именовања занимања, звања и титула, јер се на тај начин експлицитно ставља до знања да су улоге и прилике једнаке за све. Штавише, Бекстер примећује известан искорак у напуштању традиционалних назива занимања (нпр. *policeman*, *lollipop lady*). Према мишљењу професора, стална и доследна употреба родно неутралних термина може да резултира у нашој перцепцији људи и професија као родно неутралних. Међутим, проблематично поље у погледу дате тематике јесте поље колоквијалног регистра. Бекстер сматра да у неформалним говорним ситуацијама показујемо тенденцију ка употреби традиционалних форми из страха да не будемо окарактерисани као уображени. Уочена тенденција мање је изражена код млађих генерација који родно означене лексеме у енглеском језику сматрају застарелим.

Дискусији се, поред лингвиста и професора, прикључују и стручњаци из других дисциплина који су релевантни за тему нашег рада. На пример, Дороти Далтон (2019), директорка компаније *3PlusInternational*, пише како употреба сексистичких лексема у домену звања и титула може имати знатно озбиљније последице које могу резултирати у недостатку жена у ИТ сектору и другим областима које се перципирају као типично мушке. Из феминистичке перспективе, она свој став илуструје примером позиције тим лидера (енгл. *Senior Scrum Master*). Наиме, дати појам изразито је сексистички обојен, јер је преузет из рагбија, агресивног спорта, којим се стереотипно најчешће баве мушкарци. У рагбију *скрам* јесте поступак у којем се играчи скупе један уз другог, повијеих глава, како би се изборили за лопту. У ИТ сектору особа која обавља функцију *Scrum Master* подучава раднике и обавља функције фацилитатора тј. вође тима. Будући да не постоји аналогија између употребе овог термина у рагбију и у ИТ сектору, кључно питање је зашто је баш овај термин, са нарочитом мачо конотацијом, одабран. Ауторка претпоставља да је основни разлог за употребу баш овог термина то што се, у контексту компанија, чланови тимова окупе (баш као што то раде играчи који се боре за лопту) и разматрају задатке и напредак пројекта на којем раде. С обзиром на то да на састанцима чланови тимова стоје, ауторка иронично закључује да је стајање напорна активност која се да упоредити са напором који преживљавају играчи рагбија и да је то потенцијални разлог за преузимање овог појма.

Полемика око терминологије релевантна је за нашу тему јер указује на много озбиљнији проблем који се тиче тога како употреба језика може утицати на избор кандидата у различитим струкама, о чему се писало у психолошким студијама. Због тога ћемо, прво, указати на разлике у енглеском и српском језику, а потом приказати како се дата проблематика третирала у домену психологије.

Наиме, у енглеском језику стручњаци се залажу за употребу родно неутралних лексема, док се у пољу српског језика стручњаци боре против њихове употребе. Иако се чини да се у ова два језика тежи ра-

зличитим циљевима, такав закључак био би потпуно погрешан. Енглески језик је аналитички језик чије врсте речи не садрже граматички род као инхерентну карактеристику. Са друге стране, српски језик јесте синтетички језик и има доследно уткану категорију граматичког рода у неким врстама речи (именице, заменице, придеви, неки бројеви, неки глаголски облици). У енглеском језику, дакле, потпуно је разумљиво залагање стручњака за употребу родно неутралних лексема, што подразумева и залагање против увођења лексема у женском роду. Инсистирање на употреби родно означених лексема није препоручљиво будући да такве лексеме развијају негативну конотацију. У српском, пак, није могуће употребити неку именицу без ознаке граматичког рода (мушког, женског или средњег) и због тога се једна група лингвиста залаже за увођење лексема у женском роду које би се паралелно употребљавале са лексемама у мушком (пошто се употреба мушког рода у овим ситуацијама сматра генеричком). Дакле, и у енглеском и у српском језику стручњаци заговарају укидање сексистичког језика и дискриминације према полу, али се проблематици приступа на различит начин.

Иако су у енглеском бројне именице родно неутралне, ипак и у овом језику популарно је мишљење да су одређени облици мушког граматичког рода суштински генерички. На пример, дати тренд уочава се код именица попут *mankind*, личној заменици *he* и сл. Једно од најрелевантнијих психолошких истраживања на које се позивају многи радови у овој области јесте истраживање које изучава генеричку употребу заменица мушког рода и то у домену занимања, звања и титула (Стерикер 1981). Ово истраживање имало је за циљ да провери да ли оваква употреба заменица у мушком роду утиче на испитанике приликом читања текстова који су садржали описе извесних послова и занимања. Основна истраживачка питања имала су за циљ да утврде да ли би учеснице сматрале посао у којима је употребљена заменица у мушком роду тежим и мање привлачним него послове у којима је употребљена родно неутрална заменица (*they*) или заменице у мушком и женском роду паралелно (*he* и *she*). Понуђено је шест послова. Два занимања издвојена су као типично мушка (*Corporation Lawyer*[6], *Taxi Driver*), два као типично женска (*Interior Designer*, *Clerk Typist*) и два као родно неутрална (*Child Psychologist*, *High School Teacher*). Написане су три верзије текстова за свако занимање у којима су варирали критеријуме личних заменица.

Интересантно је да ово истраживање показује да употреба личне заменице у мушком роду није утицала на став учесница о датом занимању. Ауторка објашњава да би овакав резултат могао да се протумачи на два начина: употреба заменице у мушком роду питање је стила и начина изражавања и нема озбиљне последице у пракси; друга могућност у вези је са традиционалним уверењем да, чак и када је заменица у мушком роду употребљена „зна се шта се под тим мисли[7]".

6 Називи занимања исписани верзалом преузети су из оригинала.

7 Оригинал: „people know what is meant" (Stericker 1981: 640).

Међутим, истраживања новијег доба (Габријел и др. 2008, 2012) показала су да стереотипи у вези са полом ипак постоје у домену назива занимања. Наиме, ови аутори настоје да испитају повезаност између родних стереотипа и граматичких форми у енглеском, француском и немачком језику. Од учесника у студији захтевали су да прочитају упарене реченице. Прва реченица садржала је назив занимања, звања, улоге и сл. у функцији субјекта (нпр. *The spies came out of the meeting room*.). Друга реченица упућивала је на пол протагонисте у реченици (нпр. *It was obvious that one of the women was really angry*.). Њихов задатак био је да одреде да ли друга реченица представља логички наставак прве реченице. Закључак до којег су аутори дошли, када је енглески језик у питању, био је да су представе испитаника о роду назива звања, занимања, улога итд. у складу са родним стереотипом који су испитаници имали према датим називима. Другим речима, испитаници су најчешће другу реченицу сматрали логичким наставком прве када су називи звања, занимања и улога били усклађени са стереотипним поимањем рода протагонисте у другој реченици (нпр. када је именици *nurses* следила именица *women*).

Дато истраживање исти аутори проширују четири године касније (Габријел и др. 2012). Главна идеја била је да се додају личне заменице у трећем лицу множине и провери да ли би то утицало на перцепцију рода код именица које означавају називе занимања, звања и улога (нпр. a) *The neighbors came out of the cafeteria. They went away.* b) *Because of the cloudy weather, one of the women had an umbrella*). Наиме, личне заменице у ова три језика разликују се у погледу граматичког рода: у енглеском лична заменица у трећем лицу множине *they* родно је неутрална; у француском личну заменицу *ils* карактерише мушки граматички род; у немачком је, пак, лична заменица *sie* граматичког женског рода, мада се поима као генеричка. У енглеском језику испитаници су у највећем броју случајева позитивно оценили логички след реченица онда када је род стереотипног занимања био усклађен са родом именице у другој реченици. У погледу родно неутралних занимања наставци реченица који упућују на особе како женског, тако и мушког пола једнако су прихваћене. Лична заменица *they* није имала никаквог утицаја на испитанике. Аутори закључују да су, у погледу енглеског језика, резултати из претходне студије потврђене и у овој – ментална репрезентација рода, када је дата тематика у питању, базира се искључиво на родном стереотипу који је у вези са датим занимањем.

У истраживању које је спроведено годину дана касније (Ласон, Обрајан 2013), аутори су дошли до истог закључка. Фокус овог истраживања такође су биле разлике приликом реализација родно неутралних (нпр. *firefighter*) и родно означених (нпр. *fireman*) лексема. Учесници у овој студији прочитали су кратак текст у којем је употребљено занимање које се стереотипно повезује са једним полом. Потом је у тексту екплицитно показано да ли дато занимање обавља мушкарац или жена (нпр. *The*

fireman was sorry they lost their house. She said that they were lucky to be alive. или *He said that they were lucky to be alive*). Аутори су посматрали учеснике током читања одломака и мерили време. Резултати студије показали су да је мање времена и напора уложено када је занимање било усклађено са заменицом (нпр. када је именици *fireman* следила лична заменица у мушком роду *he*). Када се родно неутрална лексема (нпр. *firefighter*) употребила у комбинацији са личном заменицом у женском роду, учесници нису имали потешкоћа у процесуирању информација. Аутори закључују да, када се употреби родно неутрална лексема за занимање које се повезује са мушким полом у језичкој слици света и нагласи да дато занимање обавља жена (употребом лексеме *woman* или личне заменице *she*), учесници успешно превазилазе потешкоће које су последица стереотипног начина мишљења. Међутим, при недоследној употреби родно означеног занимања и личне заменице (нпр. када је именици *fireman* следила лична заменица у женском роду *she*) учесници у студији су са очигледном потешкоћом процесуирали информацију да је особа означена именицом *fireman* заправо особа женског пола. Дакле, чак и када су учесници схватили да посао ватрогасца у тексту обавља особа женског пола, стереотипно и културолошки условљено поимање ватрогасца као особе мушког пола наставило је да доминира.

Дискусију у области психологије закључујемо студијама које су се бавиле овим питањем, али у домену огласа за посао. Резултати ових истраживања директно указују на то да је један од узрока проблема у пракси, а који се тиче мањка женског особља у типично мушким професијама, управо употреба сексистичког језика.

Хјулет и др. (2008) спроводе истраживање на Харварду у којем показују да сексистички називи за занимања, звања и титуле најчешће одражавају културу организације или фирме. Наиме, 52% жена заувек напушта послове у ИТ сектору и области природних наука, чему су допринели различити видови институационалне пристрасности, од којих је један од најизраженијих употреба родно означених лексема. Од учесника у овом истраживању се захтевало да на основу огласа процене своју способност за обављање датог посла. Избор речи у огласу није утицао на мишљење учесница о њиховој способности да обављају посао, али јесте утицао на интересовање жена за дату професију, као и осећај припадности у одређеном домену. На тај начин, губи се родни диверзитет у датим областима и потхрањује се стереотипно размишљање.

Гоушер и др. (2011) долазе до закључка да огласи за посао у областима у којима доминирају мушкарци не само да су родно означени, већ и обилују типично мушким појмовима (нпр. *competitive*, *dominate*, *leader*) и то знатно више него огласи за послове у којима доминирају жене. Такође, на индивидуалном плану, мушки појмови у огласима утичу на процену посла код кандидата. У овој студији, то се посебно одразило на кандидате женског пола. Код мушкараца уочена је иста тенденција, али је знатно мање изражена. Конкретно, мушкарци су показали

већу наклоност према огласима у којима су се јављали мушки појмови, али родно означене лексеме нису утицале на осећај припадности у датој професији. Аутори закључују да су се учесници у студији, посебно женског пола, највише поистиветили са послом чији је оглас садржао речи типичне за њихов пол. Међутим, након што је истраживање обављено, нико од учесника није истакао да су одговори били подстакнути избором речи које су огласи садржали.

Родни стереотипи, такође, утичу на оцену квалитета радног места. У истраживању које спроводе Кјубрич и Ферчајлд (2016) аутори су пресупонирали да ће назив занимања који се повезује са женским родом (нпр. *secretary*) учеснике у студији навести да кандидаткиње оцене као мање компетентне, а занимање као мање захтевно од занимања која су дата у форми која се типично повезује са мушким полом или се перципирају као родно неутрална (нпр. *office coordinator*/*admin specialist*). Резултати показују да назив радног места има изразит утицај на оцену и процену самог посла. На пример, назив занимања *secretary* знатно је позитивније оцењен у погледу вештине неопходне за обављање датог посла од назива *office coordinator*. Штавише, аутори студије уочавају повезаност између пола кандидата и назива занимања са квалификацијама које су потребне за извршавање тог посла. Конкретно, учесници у истраживању су сматрали да су особе женског пола компетентније и квалификованије за обављање посла под називом *secretary* од особа мушког пола. Међутим, испитаници су занимања повезана са женским полом доводили у везу са мањом платом, нижим степеном образовања, као и лошијим условима за рад него занимања дата у родно неутралном облику или занимања која асоцирају на мушки пол. Дакле, и ово истраживање потврђује да су стереотипи о роду и занимањима дубоко укорењени у уверењима испитаника.

Када је употреба политички коректног говора и језика у питању, стиче се утисак да је фокус проблематике дискриминација према женском полу и то посебно у србистичкој литератури због природе српског језика. У енглеском језику, међутим, уочава се залагање стручњака против употребе лексема како у мушком тако и у женском роду. Један од разлога против употребе лексема у женском роду изазван је чињеницом да такве лексеме временом развијају негативну конотацију и већ је раније споменут у раду. Други разлог тиче се борбе против дискриминације према мушкарцима. Овакав вид дискриминације изразито је присутан у домену здравства и био је тема како у научним часописима, тако и у дневној штампи.

Конкретно, Борленд (2010) за *Дејли мејл* пише да је занимање главне медицинске сестре (енгл. *ward sister*) „жртва модерне болести – политичке коректности". Болнице и друге здравствене институције замениле су назив *ward sister* новим, политички коректним називом – *ward manager*. Оваква одлука аргументована је чињеницом да је оригинални назив сексистички и застарео, док нови назив на одговарајући

начин одражава то да је радно место отворено за особе мушког и женског пола. Међутим, ова одлука наишла је и на негативне коментаре. Прво, противници сматрају да ће ова промена унети забуну међу људима. Затим, наглашава се да су болнице здравствене установе, а не бизниси и да је приоритет таквих установа унапређење у погледу пружања одговарајуће неге пацијентима, а не брига о политички коректном језику. На крају, присутни су и они медицински радници који сматрају да нови назив *ward manager* не одражава доследно природу њиховог посла.

Посматрано са дијахронијског аспекта, не изненађује феминистичка обојеност ових назива занимања, будући да је посао медицинске сестре традиционално женска професија. Сам појам *сестра* потиче из времена када су посао првих медицинских сестара обављале монахиње. Стиче се утисак да перцепција овог занимања као женског доминира и данас – извештај о равноправности и разноликости Савета за медицинске сестре и бабице из 2016/17. године показује да овај посао обавља само 11% мушкараца (Фостер 2018). У истом чланку ауторка наглашава да употреба политички коректног језика у домену здравства јесте неопходна, јер доприноси смањењу дискриминације према полу, али такође наглашава негативне стране. Поред уношења забуне, друга негативна ствар коју ауторка истиче тиче се запошљавања, али и претраге датих појмова на платформама. На пример, претрагом преко појма *ward sister* приказано је 1104 радних места и то највише у области интензивне неге, док је претрагом преко појма *ward manager* приказано 609 радних места (највише у области психијатрије). Упркос очигледним потешкоћама, у енглеском језику залагање постоји и за укидање дискриминације према мушкарцима.

5. ЗАКЉУЧАК

На основу прочитане литературе закључујемо да у оба језика постоје активни напори за укидање сексистичког језика. Овом процесу прикључују се како лингвисти, психолози и социолози, тако и новинари. Лингвисти, психолози и социолози проблематику разматрају са професионалне стране спроводећи низ студија и емпиријских истраживања како би указали на узрок проблема, док новинари у својим чланцима настоје да подигну свест код људи о овом језичком, али и друштвеном феномену.

Будући да се српски и енглески језик разликују по типолошкој класификацији, овом проблему приступа се на различите начине. На српском говорном подручју социолингвисткиње, феминисткиње и невладине организације које се боре за људска права и родну равноправност сматрају да језик мора да испрати све промене у друштву. С обзиром на то да су жене постале, и да и даље постају, све видљивије на професионалном плану и да обављају најразноврсније функције, неоп-

ходно је да се дата звања и функције употребљавају у складу са променама које су се догодиле. Пошто је српски синтетички језик није могуће употребити именицу, а да се истовремено не реферира на њен род. Из тог разлога занимања, звања и функције које обављају особе женског пола морају се употребити у женском граматичком роду. Међутим, овај став оповргава друга група научника која сматра да је такво инсистирање потпуно беспотребно и да је употреба мушког рода као генеричког сасвим оправдано. Мушки граматички род, у датим ситуацијама, обухвата како особе мушког, тако и оне женског пола.

Енглески језик, с друге стране, нема тако богату морфологију, те су родно неутралне лексеме бројне и врло често се на основу контекста утврђује род именице. Због тога се залагање стручњака заснива на употреби ових именица будући да родно означене развијају негативну конотацију и доприносе стварању родно хомогених радних окружења.

У овом раду настојали смо да повежемо интеркултуралну комуникацију, родни идентитет и науку о језику. Наиме, језик не само да одражава нашу стварност, већ је и конструише, те стога може имати велики утицај на указивање и решавање извесних друштвених проблема. Конкретно, увођењем родно сензибилног обрасца у свакодневни говор како унутар српске, тако и унутар енглеске говорне заједнице доприносимо демократизацији односа и полова у погледу занимања, звања и титула. На тај начин, смањује се перцепција родног идентитета базирана на стереотипима који су дубоко укорењени унутар српске, односно енглеске и америчке културе. Сада када жене заузимају одговорне позиције и постају видљивије у професионалном смислу, родни идентитет не би смео да своје упориште налази у убеђењу о инфериорности једног и супериорности другог пола. Консултована литература показује напредак по питању употребе родно равноправног језика и очекује се да ће се оваква пракса интензивирати у будућности. Примена закључака до којих је наука дошла у свакодневним говорним ситуацијама и подизање свести о једнакости полова у свим сферама требало би да допринесе напуштању виђења жене као мање важне фигуре у погледу друштвених питања.

Литература

Ајџановић 2008: М. Ајџановић, *Функционално оштећење суфикса за обележавање особа*, Нови Сад: Филозофски факултет.

Беговић 2016: B. Begović, Upotreba rodno osetljivog jezika i prikaz žena u štampanim medijima u Srbiji, Beograd: *CM: Communication and Media Journal*, 35, Beograd: 59–79.

Берисављевић 1986: S. Berisavljević, Jezik i pol: titule i zanimanja žene u banci, Novi Sad: *Prilozi proučavanju jezika,* 22, Novi Sad, 119–133.

Берн 2016: S. Bearne, From air hostesses to firemen… it's time to drop gendered job titles, *The Guardian*, May 5, 2016. ‹https://www.theguardian.com/careers/2016/

may/05/from-air-hostesses-to-firemen-its-time-to-drop-gendered-job-titles›. 04.05.2020.

Борленд 2010: S. Borland, Sexism kills off the ward Sister: Hospitals abolish job title as too 'gender-specific', *The Daily Mail*, May 4, 2010. ‹https://www.dailymail.co.uk/news/article-1271533/Sexism-kills-ward-Sister-Hospitals-abolish-job-title-gender-specific.html›. 02.05.2020.

Видановић 2017: Н. Видановић, Административни стил и језичка родна равноправност, *у*: М. Ковачевић (уред.), *Савремена проучавања језика и књижевности*, књ. I, Крагујевац: Филолошко-уметички факултет, 137–144.

Вуд, Рајх 2003: J. T. Wood, N. M. Reich, Gendered Speech Communities, *in*: L. Samovar, R. Porter (ed.), *Intercultural Communication: A Reader*, Tenth Edition, Belmont: Wadsworth/Thomson Learning, 144–154.

Ведерол 2002: A. Weatherall, *Gender, Language and Discourse*, New York: Routledge Inc.

Габријел и др. 2008: U. Gabriel, P. Gygax, O. Sarrasin, A. Granham, J. Oakhill, Au pairs are rarely male: Norms on the gender perception of role names across English, French, and German, Berlin: *Behavior Research Methods*, 40(1), Berlin, 206–212.

Габријел и др.. 2012: U. Gabriel, A. Garnham, O. Sarrasin, P. Gygax, J. Oakhill, Gender Representation in Different Languages and Grammatical Marking on Pronouns: When Beauticians, Musicians, and Mechanics Remain Men, Abingdon: *Discourse Processes*, 49, Abingdon, 481–500.

Гоушер и др. 2011: D. Gaucher, J. Friesen, A. C. Kay, Evidence That Gendered Wording in Job Advertisements Exists and Sustains Gender Inequality, Washington D. C.: *Journal of Personality and Social Psychology*, 101 (1), Washington D. C.: 109–128.

Грубор 2014: Ј. Грубор, Родно означене лексеме за називе занимања, звања и титула у српском језику, Крагујевац: *Наслеђе*, 27, Крагујевац, 113–125.

Далтон 2019: D. Dalton, *Sexist stereotyping of job titles puts women off*. ‹http://3plusinternational.com/2019/05/sexist-stereotyping-of-job-titles/›. 02.05.2020.

Калдас-Кутлард 1995: C. L. Caldas-Coulthard, Man in the news: the misrepresentation of women speaking in news-as-narrative discourse, *in*: S. Mills (ed.), *Language and gender: interdisciplinary perspectives*, London: Longman, 226–239.

Катлер 2015: S. Cutler, *Sexist Job Titles and the Influence of Language on Gender Stereotypes*. ‹https://humanities.byu.edu/sexist-job-titles-and-the-influence-of-language-on-gender-stereotypes/›. 02.05.2020.

Кјубрич, Ферчајлд 2016: M. Cubrich, J. Fairchild, *Gender-linked job titles*. ‹https://www.researchgate.net/publication/328175942_Gender-Linked_Job_Titles›. 11.04.2020.

Кљајић 2007, D. Kljajić, Mladoženja nema ženski rod, *Večernje novosti*, 22.03.2007. ‹https://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:195746-Mladozenja-nema-zenski-rod›. 25.04.2020.

Ласон, Обрајан 2013: K. A. Lassonde, E. J. O'Brian, Occupational stereotypes: activation of male bias in a gender-neutral world, Hoboken: *Journal of Applied Social Psychology*, 43 (2), Hoboken, 387–396.

Леви 1995: J. Levi, Last one across is a big girl's blouse: an examination of language use and gender in outdoor activities, New York: *Journal of Adventure and Outdoor Leadership*, 12 (1), New York, 25–26.

Мартин, Накајама 2010: J. N. Martin, T. K. Nakayama, *Intercultural Communication in Contexts*, Fifth Edition, Njujork: McGraw-Hill Companies, Inc.

Милер, Свифт 1976: C. Miller, K. Swift, *Words and Women*, Njujork: Anchor Press.

Момчиловић 2012: V. Momčilović, *Prikaz žene u nedeljnicima „Novi Magazin“, „Vreme“ i „NIN“ u toku predizborne kampanje 2012. godine u Republici Srbiji*, Novi Sad (master rad).

Одлука бр. 57 2018: *Како именовати занимања и титуле женских особа*. ‹http://www.ossj.rs/odluke-i-saopstenja/kako-imenovati-zanimanja-i-titule-zenskih-osoba/›. 05.04.2020.

Петровић 2019: A. Petrović, Dželatkinje srpskog pravopisa, *RTS*, 10.06.2019. ‹https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/2948/smatracnica/3551306/dzelatkinje-srpskog-pravopisa.html›. 25.04.2020.

Пипер 2009: P. Piper, Rodna ravnopravnost i jezik, *NIN*, 13.08.2009. ‹http://www.nspm.rs/kulturna-politika/rodna-ravnopravnost-i-jezik.html›. 25. 04. 2020.

Радић 2010: J. Радић, Именички род у језику и равноправност полова у друштву, *у*: М. Ковачевић (ред.), *Српски језик, књижевност, уметност*, књ. I, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 43–56.

Савић 1981: S. Savić, Jezik i pol: termini za označavanje zanimanja koje vrše žene na fakultetu. VIII kongres psihologa SFRJ, sekcija: polne razlike. Zagreb.

Савић 1995: S. Savić, Jezik i pol: Istraživanja kod nas, Beograd: *Ženske studije*, 2 (3), Beograd, 228–244.

Савић 1998: S. Savić, Žena sakrivena jezikom medija: kodeks neseksističke upotrebe jezika, Beograd: *Ženske studije*, 10, Beograd (online izdanje).

Савић 2004: S. Savić, *Žena sakrivena jezikom medija: Kodeks neseksističke upotrebe jezika*, Novi Sad: Futura Publikacije.

Савић 2006: S. Savić, Rodna perspektiva jezika: predlog za standardizaciju, , u *On je rekla: upotreba rodno senzitivnog jezika*. Podgorica: Kancelarija za ravnopravnost polova Vlade Republike Crne Gore, 72–87.

Савић 2009: S. Savić, Rod i jezik, *u:* S. Savić, M. Čanak, V. Mitro, G. Štasni (prir.), *Rod i jezik*, Novi Sad: Futura publikacije, Ženske studije i istraživanja.

Савић 2011: S. Savić, Predlog za upotrebu rodno osetljivog jezika u vojsci: činovi žena, Beograd: *Bezbednost Zapadnog Balkana*, 19, Beograd, 46–56.

Савић 2011: S. Savić, Suggestions for using gender sensitive language in the armed forces: Women and military ranks, Belgrade: *Western Balkans Security Observer*, 19, Belgrade, 46–57.

Савић, Стевановић 2019: С. Савић, М. Стевановић, *Водич за употребу родно осетљивог језика у јавној управи у Србији*, Београд: Алта Нова.

Семовар, Портер 2003: L. Samovar, R. Porter, Understanding Intercultural Communication: An Introduction and Overview, *in*: L. Samovar, R. Porter (ed.), *Intercultural Communication: A Reader*, Tenth Edition, Belmont: Wadsworth/Thomson Learning, 8–17.

Стерикер 1981: A. Stericker, Does this “He” or “She” Business Really Make a Difference? The effect of Masculine Pronouns As Generics on Job Attitudes, Berlin: *Sex Roles*, 7(6), Berlin, 631–647.

Стошић 2016: I. Stošić, *Vodič za promociju i prihvatanje rodno-senzitivnog jezika u Srbiji, Kosovu i Albaniji: Preporuke i dosadašnja praksa*, Vranje: Romski centar za demokratiju.

Терзић 2006: B. Terzić, Veštački ženski, *Politika*, 05.09.2006. ‹http://www.politika.rs/sr/clanak/14670/%D0%92%D0%B5%D1%88%D1%82%D0%B0%D1%87%D0%BA%D0%B8-%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8›. 25.04.2020.

Ђорић 1982: Б. Ђорић, *Моциони суфикси у српскохрватском језику*, Београд: Филолошки факултет.

Филиповић 2011: J. Filipović, Rod i jezik, *u:* I. Milojević, S. Markov (ured.), *Uvod u rodne teorije*, Novi Sad: Mediterran Publishing, 409–423.

Фостер 2018: S. Foster, Job titles need to reflect modern times and go gender neutral. *British Journal of Nursing*, 27(7), April 2018. Mag Online Library. 16.04.2020.

Хјулет, Бак Лус, Сервон, S. A. Hewlett, C. Buck Luce, L. J. Servon, *Stopping the Exodus of Women in Science*. ‹https://hbr.org/2008/06/stopping-the-exodus-of-women-in-science›. 03.05.2020.

Цветичанин Кнежевић, Лалатовић 2019: Х. Цветичанин Кнежевић, Ј. Лалатовић, *Приручник за употребу родно осетљивог језика*, Београд: Центар за женске студије.

Katarina B. Subanović / INTERCULTURAL COMMUNICATION IN THE WORKPLACE: GENDER-SPECIFIC LEXEMES DENOTING OCCUPATIONS, FUNCTIONS AND TITLES IN THE SERBIAN AND ENGLISH LANGUAGES

Summary / This theoretical paper deals with gender-lexicalized names for occupations, functions and titles in the Serbian and English languages. The main task is to provide a summary of Serbian and English literature in terms of a given topic so as to compare general attitudes and conclusions in the two languages. The language material consulted for the writing of this paper included scientific studies, academic debates and newspaper articles, since this topic represents a social phenomenon which can be pointed at by the interaction between scientist (academic studies, debates) and the public (newspaper articles). As for the methodological procedure, it involved several steps. Firstly, we created tabular annotated bibliographies which contained the following data: the title of the paper/article, the subject matter of the paper/article, the aim(s), methodology, the information on the participants in the study, or the information on the corpus, the main results, limitations and conclusions. Next, we selected the relevant parts for the problems we dealt with and included them in the appropriate parts of our paper. Eventually, based on the analyzed studies and newspaper articles, we made a conclusion regarding the given topic. The main results indicate that active efforts are made in both languages in order to eliminate sexist language and gender inequality. However, since English and Serbian are different in terms of the typological classification, the problem is approached differently in the two languages. To conclude, these results refer to the said corpus, thus further research is needed to consider the observed tendencies a rule.

Keywords: intercultural communication, sexist language, politically correct speech, gender-specific lexemes, occupations, functions and titles

Примљен: 22. марта 2020.
Прихваћен за штампу августа 2020.